

משה רבינו בדיבור ישיר של בנות יתרו

ב, יט ותִּאמְרֶנָּה אִישׁ מִצְרֵי הַצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים

מעירים חז"ל (דברים רבה ב, ה):

א"ר לוי, אמר (משה) לפניו, רבש"ע, עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ? ! אמר לו הקב"ה למשה, מי שהודה בארצו נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו לא נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו [בראשית מא, יב "וְשֵׁם אֶתְנֹוּ נֶעַר עֶבְרִי" או "גִּנְבַּת גִּנְבְּתִי מֵאֶרֶץ הָעֶבְרִים"] קברוהו בשכם (יהושע כד, לב), את לא הודית בארצך, אין אתה נקבר בארצך, כיצד [שלא הודית בארצך]? בנות יתרו אומרות "איש מצרי הצילנו מידי הרעים" [רוב מפרשי המדרש דוחים את הגירסא 'והוא שומע ושותק' מטעמים מובנים וברורים] לפיכך לא יקבר בארצו (עכ"ל המדרש).

יש לתמוה, אכן "כִּי־גִנְבַת גִּנְבְּתִי מֵאֶרֶץ הָעֶבְרִים", הוא לשונו של יוסף עצמו, אבל מדוע יסבול משה על דברי בנות יתרו עליו לאביהן. לא מצינו שמשה אמר "איש מצרי אנכי" או "באתי מארץ מצרים".

התשובה היא בייחודיות של הדיבור הישיר, של המדבר, המשקף נאמנה את ההרגשה – ובמקרה דנן את ההתרשמות – של המדבר. בנות יתרו היו רגילות להתנהגות הפרועה של רועי צאן מדיניים. לכן, כאשר האדם הזר הזה הצילם "מִיַּד הָרָעִים וְגַם־דָּלָה דָּלָה", ראו בזה פרי תרבות מצרים. זו הטענה על משה רבינו, פעולתו "להושיע את העשוקים מיד עושקיהם" (כלשון הספורנו על אתר – ראה להלן), מקורה בדיני התורה ולא בתרבות של מצרים. הדיבור הישיר של הבנות משקף באופן מדויק את התרשמותן מפעלו של משה. נכון, משה לא אמר "איש מצרי", אבל מי שאמור לקבל תורה מפיו של הקב"ה ולמסור אותה הלאה לבני ישראל, אותה תורה המקיפה את כל שטחי החיים שלנו, נתבע על ידי הקב"ה בזה, שפעלו התורני הובן ונתפס על ידי בנות יתרו, כנובע מתרבות זרה ולא מקדושת התורה. משה נדרש לא רק לפעול את כל פעולותיו על פי התורה, אלא גם נדרש שפעולות אלה ייתפסו ויובנו על ידי אחרים (במקרה דנן אפילו גויים) כנובעות מקדושת התורה דוקא. יתכן ושני אנשים יעשו (ואף

ישתפו פעולה בעשיית מצוה מסויימת, כאשר אצל הראשון זוהי מצוה בין מצוות התורה ממנו יתברך, בעוד אצל השני אין זו מצוות ה' כי אם ביטוי לביצוע תורת השכל האנושי, אע"פ שכלפי חוץ נראות הפעולות דומות ואפילו שוות, על פי השקפת התורה תהום מפרידה בין שתיהן.

מאחר והבאנו את דברי הספורנו בדבר פעלו זה של משה רבינו בהצלת בנות יתרו מן הרועים, מן הראוי ומן הרצוי לעקוב אחרי פירוש הספורנו לשלשת ה"מקרים" בהן היה מעורב משה באותו פרק זמן. (כוונתנו בזה גם למחות נגד אלו המדביקים לספורנו וכן לגדולי ישראל בכלל – תארים מפוקפקים, כמו הומניסט, בנסיון להכניסם ל'ריבוע' כזה או אחר של אומות העולם). הספורנו אינו 'הומניסט' כשם שהרמב"ם אינו 'אריסטוליסט'.

המקרה הראשון (ב, יא-יב) "וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִפְּהַ אִישׁ-עִבְרִי מֵאֶחָיו... וַיֵּן אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל". ספורנו: ומצד האחזה התעורר להנקם, עכ"ל. כלומר, שני דינים פעלו כאן א) "מֵאֶחָיו", דין אחוה. ב) נקמה, ולא דין תורה רגיל. (עייין בספרנו "בא לכלל כעס בא לכלל טעות", בסוגית מלחמת מדין, שם הראינו לדעת שמלבד דין מלחמת מצוה ודין מלחמת הרשות, עוד יש סוג שלישי הלא הוא דין מלחמת נקמה).

המקרה השני (שם פסוק יג) "וַיֵּאמֶר לְרָשָׁע". ספורנו: מפני היות כל אחד מהם אחיו, לא התעורר להנקם, אבל הוכיח במישור, עכ"ל. כלומר, לא דין נקמה מתוך אחוה, אלא התיחסות שווה לשניהם, תוך כדי קיום מצות "הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ" (ויקרא יט, יז).

המקרה השלישי (שם פסוק יז) "וַיִּקְּם מִשֶּׁה וַיּוֹשַׁעֲנָן". ספורנו: בהיות שני בעלי הריב נכרים, לא התעורר להנקם, גם לא הקפיד לישר את ארחותם בתוכחות מוסר, רק קם להושיע את העשוקים מיד עושקיהם, עכ"ל.

הרי לפנינו שלושה 'דינים' שונים בהתאם להבדל שבלאום! דין ריב בין גוי ויהודי, דין ריב בין שני יהודים, דין ריב בין שני גויים, והדינים שלהם שונים בתכלית השינוי. וכי יש ניגוד גדול יותר בין תורת ה' אליבא דהספורנו ובין תורת ההומניזם! ?